

ВІДГУК

про дисертацію **РОМАНИНИ ІРИНИ РОМАНІВНИ**
«СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТНИХ
ТЕКСТІВ ПРО ЧУДА В НАДДНІСТРЯНСЬКОМУ ГОВОРІ»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки позначений пошуками нових підходів до вивчення мовних явищ, ефективних методик опису діалектного матеріалу. Текстологічний підхід є ефективним для розвитку української діалектології, що було засвідчено на Міжнародній науковій конференції «Текст як джерело лінгвістичних студій» (Київ, 2015), і потребує апробації на великому фактажі в говірках української мови.

Діалектний текст може бути не тільки джерелом дослідження різних мовних рівнів, якому притаманні особливі ознаки, що відрізняють його від інших типів текстів, бо, на думку П. Гриценка, він «репрезентує реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту; це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень».

Незважаючи на значну кількість хрестоматій діалектних текстів та розвідок, що з'явилися останнім часом, об'єктом аналізу яких є діалектний текст, досі поза увагою дослідників залишається вивчення плану змісту і плану вираження, систематизації, визначення функцій мовних і позамовних засобів, структурно-семантичних особливостей.

З огляду на це дисертація І. Р. Романини є надзвичайно актуальною, оскільки вдосконалює методику аналізу діалектного тексту за текстовими категоріями та заповнює прогалину в комплексному дослідженні діалектних текстів наддністрянського говору південно-західного наріччя.

Джерельне підґрунтя дисертації І. Р. Романини – багате, різнопланове і пізнавальне, репрезентує ментальний континуум носіїв наддністрянських

говірок, систему знань частини мовної картини світу, втіленої в понятті «чудо». Діалектні тексти про чуда записані в 62 населених пунктах, пов'язаних із чудотворними місцями (всього 163 тексти), від інформаторів, які були безпосередніми свідками чуда або дізналися про чудесні події від інших людей. І хоча поняття чуда, чудесного вже були об'єктом зацікавлення істориків, культурологів, етнолінгвістів та фольклористів, діалектні тексти дали змогу авторці виявити явища, досі обійдені увагою лінгвістів, наблизитися до пізнання реальної системи говору та подати її фонетичну, граматичну, лексичну і синтаксичну характеристики.

Об'єкт і предмет дослідження в рецензованій праці представлені лаконічно і вичерпно.

Структура роботи чітка, продумана і відображає орієнтацію І. Р. Романини на багатоаспектність аналізу, його ґрунтовність і повноту. Результати вивчення структурної специфіки діалектних текстів про зцілення, кару, чудотворні місця і предмети, чудесні знаки, з'ясування через текст рис різних мовних рівнів наддністрянського говору репрезентовано в 3-х розділах основної частини роботи.

У кожному розділі дисертації розв'язано конкретні завдання: подано історію вивчення наддністрянського говору, окреслено методику дослідження діалектних текстів, визначено текстові категорії, які є основою аналізу діалектних текстів (Розділ 1), тексти про чуда систематизовано за тематичним принципом, проаналізовано за текстовими категоріями (Розділ 2), виявлено різнорівневі риси наддністрянського говору (Розділ 3).

Концептуально значущим для розв'язання заявленої проблеми є перший розділ роботи «Текст як об'єкт діалектологічних студій», який має самодостатнє значення: він є хорошим довідником для наступних дослідників у царині текстології, оскільки авторка подає докладну історію дослідження діалектних текстів (параграф 1.1), проаналізувавши праці І. Ковалика, П. Гриценка, З. Тураєвої, Т. Єщенко, Н. Руснак, О. Селіванової, І. Гальперіна, І. Кочан, Н. Вальгіної, Г. Солганик та ін., виокремлює текстові

категорії як критерії аналізу діалектного тексту (параграф 1.2). Позитивним є те, що авторка не переказує чужі думки, а органічно вплітає їх у канву власного аналізу проблеми, наприклад «текст як системну одиницю характеризує комплекс специфічних ознак, які називають «структурно-семантичними властивостями», «конструктивними ознаками» чи, як прийнято в західному мовознавстві, «параметрами текстуальності» (с. 30). І. Р. Романина намагається критично оцінити різні наукові позиції та аргументувати ті з них, які доцільні для поставленої мети. Це дозволяє їй сформулювати власне визначення поняттю «діалектний текст» – «фрагмент говіркового мовлення носія діалекту, зафіксований на письмі чи аудіо-, відеоносіях, спонтанно творений, цілісний, тематично окреслений: це одиниця комунікації, зумовлена ситуативним чи культурним контекстом, а також інформативна одиниця, первинна форма комунікації, специфічний мовленнєвий жанр, відмінний від художнього чи фольклорного» (с. 22).

На підставі аналізу діалектних текстів про чуда, записаних у наддністрянських говірках, здобувачка окреслює вісім текстових категорій, а саме: цілісність, зв'язність, членованість, інформативність, модальність, антропоцентричність, континуум та інтертекстуальність, які відображають структурні і семантичні особливості діалектного тексту. Кращому розумінню роботи сприяє розлога схема 1.1. *Категорії діалектного тексту*, за якою пізніше буде здійснено аналіз діалектних текстів. Позитивним є те, що авторка вільно володіє іншомовною науковою термінологією (когерентність, когезія, дискретність), але надає перевагу українським відповідникам (цілісність, зв'язність, членованість).

Крім того, у параграфі 1.3 Ірина Романівна узагальнює історію вивчення наддністрянського говору (чи опільського) в дескриптивних дослідженнях, лексикографії та лінгвогеографії, ретельно проводячи аналіз дотеперішніх досліджень обстежуваного ареалу, намагаючись виявити розбіжності в аналізі фактичного матеріалу чи тлумаченні певних явищ.

У параграфі 1.4 дисертантка, взявши за методологічну основу фундаментальні положення про зв'язок мови і мислення, мови і суспільства, про соціальну сутність мови і її функції, чітко прописує основні методи дослідження діалектних текстів, їх етапи та значення для виконання роботи.

У другому розділі «Структурна специфіка діалектних текстів» І. Романина зосередила увагу на виявленні текстових категорій діалектних текстів (ДТ) про чуда чотирьох тематичних підгруп, зокрема: I. ДТ про зцілення; II. ДТ про кару за гріх; III. ДТ про чудотворні місця і предмети; IV. ДТ про чудесні знаки, яким присвячено окремі параграфи розділу. Послідовно авторка аналізує реалізацію кожної текстової категорії у текстах за тематичними підгрупами. Опис матеріалу здійснено за єдиною схемою – ДТ проаналізовано за текстовими категоріями, зазначено вербальні та невербальні вияви текстових категорій, які в текстах різних груп часто збігаються. Таке представлення досліджуваного матеріалу, а саме за тематичними підгрупами, дозволяє дисертантці виокремити спільне та відмінне в реалізації текстових категорій у текстах різних підгруп. Цілком слушно Ірина Романівна зауважує, що у процесі творення тексту відбувається «зчеплення» категорій: їх лінії перехрещуються, переплітаються і в результаті утворюють єдину структурно-семантичну мережу категорій, що охоплює весь текст (с. 133).

Діалектні тексти, зокрема об'єднані тематично, відтворюють граматику говірки, дають змогу виявити лексичні особливості та синтаксичні зв'язки, які розкриваються саме в контексті. Цьому присвячено третій розділ дисертації «Текст як джерело дослідження діалектної системи», що увиразнив специфіку досліджуваного діалектного простору. На підставі аналізу діалектних текстів про чуда виявлено діалектні риси наддністрянського говору на різних мовних рівнях, передусім на фонетичному (3.1), морфологічному (3.2), лексичному (3.3) та синтаксичному (3.4), що уповноважує дисертантку на висновок: записані тексти виявляють чимало особливостей, характерних для фонетичної та морфологічної систем

наддністрянського говору, більшість із яких архаїчні, а також дають змогу змодельовати лексичний склад, окреслюють семантичні особливості та лексико-семантичні зв'язки. Дисертантка зауважує, що лексика, яку фіксують тексти про чуда, записані від носіїв наддністрянського говору, репрезентує тематичну неоднорідність: найповніше представлені церковно-обрядові назви, а також ті, що пов'язані із фізичним і психічним станами людини, із недугами та зціленнями від них. Усі явища проаналізовано з опорою на значний евристичний матеріал, надійний текстовий фактаж, що дає змогу говорити про достовірність висновків автора.

Про достовірність опису рівнів діалектних текстів свідчить і кореляція з даними АУМ та дослідників наддністрянського говору І. Верхратського, І. Зілинського, К. Дейни, Ю. Шевельова, О. Горбача, А. Залеського, К. Германа, Г. Шила, І. Матвіяса, Л. Калнинь, Р. Осташа, Д. Бандрівського, В. Шелемех та ін. Сприяють розкриттю основних положень дисертації посторінкові зноски, якими особливо багатий третій розділ дисертації (Див. сс. 147, 154, 156, 161 та ін.). Зауважимо, що матеріали цього розділу прислужаються для вивчення динамічних процесів у говірках наддністрянського говору.

Найменш дослідженим у загальноукраїнському масштабі є синтаксичний рівень діалектної мови, тому що зафіксувати синтаксичні особливості дуже складно, однак саме текст є надійним джерелом аналізу цього мовного рівня. Діалектні тексти, укладені авторкою, відкривають великі перспективи для окремого дослідження синтаксису наддністрянського говору. В роботі Ірина Романівна присвятила параграф опису особливостей синтаксису, зокрема з'ясувала деякі діалектні відмінності словосполучення, простого та складного речень. Вважаємо, доцільно серед односкладних речень розглянути не тільки безособові речення, а й інші односкладні з дієсловом-предикатом, засвідчені в текстах. Потребує корекції в підпункті 3.4.2. *Просте речення* теза про те, що діалектним текстам властиві безсполучникові конструкції (інформацію часто доповнюють невербальні

символи), де наведені приклади складних безсполучникових речень: *дивицї:ї їде / ўсїа ў бїлому / Причїста Дїїва / з неў їдут ангили або хотїли тої обрас ў час вїїни / хотїли / ни то / шо виносити / во̀ни хотїли йо̀го ўзагалї знати там с прес̀толу* (с. 182).

На нашу думку, поза описом залишилися окремі явища діалектного синтаксису, які потребують з'ясування. Зокрема, на с. 85 читаємо текст: *то йа̀ видїла // коли вїн тої хрест згїнаў / вїн падаў і сїї злапаў за тої хрест і зїгїнуў і ўпаў і ўсїо // о то так що / кажем / ми ту маленкї / то йе Божя сила / то йе Божя сила*. На жаль, явище такого повтору в підпункті 3.4.2 залишилось не потрактованим.

Висновки до окремих розділів чіткі й конкретні.

Завершують дисертацію розлогі висновки, які логічно впливають із тексту дослідження і свідчать про те, що поставлені в роботі завдання успішно виконано. Хоча, мабуть, вимагають доповнення про гендерні відмінності / спільності у сприйнятті чудесного, оскільки авторка задекларувала, що «корпус текстів сформували ідіолекти 82 носіїв говору – 73 жінок і 9 чоловіків» (с.16).

Варто вказати на практичну й наукову цінність додатків до дисертації, бо саме від них залежала і структура роботи, і змістове наповнення її, і висновки та узагальнення. Це окрема самодостатня праця, готова до публікації. Правда, на нашу думку, для передачі структурного розмаїття діалектного мовлення варто було б подати тлумачення системи транскрипційних знаків, щоб уникнути різночитання окремих із них, насамперед це стосується напівпалатальних та палатальних приголосних звуків. Поза сумнівом, додатки можуть бути підґрунтям для узагальнювальних праць як про говірки досліджуваного регіону, так і український континуум загалом.

Науково вартісними, на наш погляд, є теоретичні здобутки дисертантки: по-перше, результати та узагальнення роботи можуть бути використані для дослідження діалектної текстології, зокрема для

характеристики тематичних діалектних текстів за текстовими категоріями та для аналізу структури і семантики текстів, по-друге, сприятимуть опису динаміки структури мови.

Ірина Романівна витримує мовностилістичні настанови наукового дискурсу, а тому роботу легко читати і сприймати, чітко й зрозуміло формулює основні положення й висновки, виважено обґрунтовує власну позицію, коректно дискутує з мовознавцями.

Методика, яку було покладено дисертанткою в основу збирання та аналізу текстів відповідно до текстових категорій, виявилася результативною, оскільки дала змогу дисертантці визначити структурні й семантичні особливості діалектних текстів та виокремити говіркові риси на різних мовних рівнях. Основні положення дисертації є глибоко науковими й надійно обґрунтованими, а сама робота – науково вартісна й основне регіонально репрезентативна.

Висловлені зауваження й міркування, на наше переконання, не є принциповими. Вони посутньо не впливають на загальну концепцію роботи, стосуються здебільшого дискусійних питань або мають побажальний характер і на загал не знецінюють вагомості дослідження, що є безсумнівним внеском в українську лінгвістичну науку.

Зміст автореферату відповідає основному тексту дисертації, дає правильне уявлення про її наукові положення та висновки. Основні положення дисертації викладено в 10 публікаціях, серед яких 5 у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, 2 – у закордонних виданнях. Географія апробації її матеріалів широка – Житомир, Люблін, Горлице, Вінниця, Львів.

Усе це дає підстави стверджувати, що дисертація «Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському мові» є завершеним самостійним дослідженням, відповідає вимогам ДАК, що ставляться до праць такого типу, а її авторка, Романина Ірина Романівна,

заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Кандидат філологічних наук,
доцент, професор кафедри української
мови та методики її навчання Уманського
державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Т.М. Тищенко

ОСОБИСТІЙ ПІДПИС
Т.М. Тищенко
ЗАСВІДЧУЮ
Відомо в канцелярії УДПУ
В. Манзюк
10 " 12 2005